

Recenzja książki: *Bielsko-Biała i okolice na dawnej pocztówce i fotografii w czasach II wojny światowej*

Dominika Machnio

Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej

ORCID: 0000-0003-0672-140X

Dominika Machnio
Recenzja książki: *Bielsko-Biała i okolice na dawnej pocztówce i fotografii...*

Album pt. *Bielsko-Biała i okolice na dawnej pocztówce i fotografii w czasach II wojny światowej* został opracowany przez dwóch badaczy – Wiesława Dziubka i Wojciecha Kominiaka. Stanowi kontynuację poprzednich pozycji wydawniczych dotyczących tego miasta, z których pierwsza poświęcona była czasom cesarstwa austro-węgierskiego¹, a druga okresowi międzywojennemu².

Jest to jedyna wydawnicza próba przedstawienia lat okupacji hitlerowskiej w Bielsku-Białej w oparciu o zebrany materiał fotograficzny i ilustracyjny, dokonana po 80 latach od wybuchu II wojny światowej. Zbiór prezentowany w albumie zawiera 250 fotografii i widokówek, w wielu przypadkach wcześniej niepublikowanych. Wśród nich znajdują się również znalezione w archiwach amerykańskich unikatowe zdjęcia lotnicze Bielska, Białej i okolic z około 1941 roku. Warto podkreślić, że autorzy publikacji w odróżnieniu do poprzednich tomów wykorzystali nie tylko pocztówki, ale również amatorskie zdjęcia, najczęściej wykonane przez niemieckich żołnierzy stacjonujących w mieście podczas wojny. Pocztówki natomiast pochodzą głównie od wydawców działających na terenie miasta.

Całość ułożona jest w taki sposób, że stanowi swego rodzaju repertarz z wydarzeń, które miały miejsce w okresie wojny. Najstarsze zdjęcie

■ 1 P. Kenig, W. Kominiak, *Bielsko-Biała na dawnej pocztówce w czasach monarchii austro-węgierskiej*, Bielsko-Biała 2001.

2 E. Janoszek, W. Kominiak, *Bielsko-Biała w czasach II Rzeczypospolitej*, Bielsko-Biała 2008.

pochodzi z 3 września 1939 roku, a najnowszym jest zbiorowa fotografia żołnierzy Armii Czerwonej na tle schroniska na Magurce wykonana w lutym 1945 roku.

Książka została podzielona na siedem części: *Bielsko-Biała w latach 1939–1945*, *Wrzesień 1939*, *Bielitz*, *Okolice*, *Zdjęcia lotnicze, 1945* oraz *Aneksy*. Na podkreślenie zasługuje fakt, iż łatwo odnaleźć potrzebne informacje, ponieważ nawigację po publikacji ułatwia symbol „rączki”, czyli rodzaj odnośnika, który pozwala na znalezienie skojarzeń i powiązań pomiędzy obiektami, wydarzeniami czy osobami opisywanymi w albumie.

We wstępie autorzy przedstawili motywy, jakie skłoniły ich do stworzenia tej publikacji. Zostały również wymienione źródła, z jakich korzystali, oraz osoby, które służyły im pomocą. Warto zauważyć, że konsultacji historycznych udzielił dr Jerzy Polak, a redakcji dokonała dr Ewa Janoszek, dwoje wybitnych specjalistów z zakresu historii Bielska-Białej. Tak jak w poprzednich publikacjach, pokazujących dawne Bielsko i Białą, autorzy postanowili utrzymać opisy w czasie teraźniejszym – słowa „obecny” i „dzisiejszy” odnoszą się zatem do II wojny światowej. Warte zaznaczenia jest to, że do 67. fotografii w podpisach posługują się polskimi nazwami ulic, używanymi w okresie międzywojennym, od 68. natomiast dodają określenia niemieckojęzyczne, informując o zmianie stosowanej w tym czasie nomenklatury. Modyfikacja nazewnictwa nastąpiła już 18 października 1939 roku³.

W pierwszej części, zatytułowanej *Bielsko-Biała w latach 1939–1945*, autorzy podjęli się wyjaśnienia dość skomplikowanego tła historycznego do wybuchu oraz w trakcie II wojny światowej. Słusznie zostało podkreślone, że już przed wojną dwa miasta – Bielsko i Biała – były powiązane wieloma instytucjami miejskimi. W okresie okupacji zostały połączone w jedno – *Bielitz*. Ludność polska poddana została licznym prześladowaniom i eksterminacji, żydowska natomiast, która w latach 30. XX wieku stanowiła około 20% mieszkańców Bielska i 12,8% Białej⁴, została wysiedlona do gett utworzonych w Białej, Kozach i Kętach, a następnie wywieziona do obozu w Auschwitz-Birkenau lub innych obozów zagłady⁵.

W czasie wojny *Bielitz* nadal funkcjonowało jako miasto wysoko uprzemysłowione, przy czym cała produkcja była nastawiona na potrzeby III Rzeszy. Wskazać można, że dzięki temu miasto wyszło z działań wojennych z niewielkimi stratami w zabudowie miejskiej i fabrycznej.

■ 3 W. Dziubek, W. Kominiak, *Bielsko-Biała i okolice na dawnej pocztówce i fotografii w czasach II wojny światowej*, Bielsko-Biała, 2019, s. 111.

4 P. Kenig, W. Kominiak, *Bielsko-Biała...*, s. 9.

5 W. Dziubek, W. Kominiak, *Bielsko-Biała i okolice...*, s. 21.

Nieznaczne szkody dotyczyły budynków wiejskich w okolicach dzisiejszych dzielnic Lipnik, Straconka i Hałcnów. II wojna światowa zmieniła jednak całkowicie obraz Bielska i Białej, przerwaniu uległy wielowiekowe powiązania kulturowe, zakończył się definitywnie okres wielonarodowości, a na długie lata historia uległa zapomnieniu i zatarciu. Autorzy podkreślają, że mimo podejmowanych prób do dziś nie udało się ustalić dokładnej liczby strat w ludności polskiej i żydowskiej z Bielska i Białej.

Druga część, poświęcona wrześniowi 1939 roku, jest zarazem pierwszym rozdziałem, który składa się wyłącznie z pocztówek i fotografii opatrzonych podpisami. Rozpoczyna się zdjęciem widoku ogólnego miasta z dominującą wieżą kościoła pw. św. Mikołaja. Następnie opublikowane zostały ujęcia przedstawiające ulicę 3 Maja zniszczoną po wybuchu ładunków w tunelu linii kolejowej przebiegającej przez miasto. Autorzy, ukazując ogrom zniszczenia, przybliżają nam jednocześnie, jak normalnie w pierwszych dniach wojny toczyło się życie mieszkańców. Od zdjęcia nr 10 możemy zobaczyć fotografie i pocztówki, na których uchwycono mieszkańców Bielska witających wojska Wehrmachtu. W jednym z opisów, które im towarzyszą, autorzy przypominają, że według spisu powszechnego z 1931 roku około 50% ludności Bielska deklарowało narodowość niemiecką⁶. Po bliższym zapoznaniu się ze zdjęciami można zauważyć, iż większość osób tam sfotografowanych to kobiety – mężczyźni zostali zmobilizowani do Wojska Polskiego. W tym rozdziale pokazane są też ujęcia spalonej na początku września 1939 roku bielskiej synagogi. W czasach nam współczesnych na jej miejscu znajduje się Galeria Bielska BWA.

Część trzecia – *Bielitz* – rozpoczyna się fotograficzną dokumentacją odbudowy wysadzonego tunelu kolejowego. Jest to rozdział najdłuższy, ukazujący funkcjonowanie miasta w czasie okupacji. Autorzy wspominają, że mimo często tragicznego losu części rdzennych mieszkańców miasta, miejscowi i przyjezdni Niemcy znajdowali w Bielitz spokój i bezpieczeństwo. Organizowane były obchody świąt, zawody sportowe czy pokazy gimnastyczne. Pocztówki i fotografie zebrane w tym rozdziale prezentują wręcz sielankowy obraz miasta z dala od wojny. Dla współczesnych jego mieszkańców ważne może być poznanie tych obiektów i budynków, które przetrwały w prawie niezmienionej formie, oraz tych, które się nie zachowały.

Kolejna część poświęcona jest okolicom Bielska i Białej. Przedstawia malownicze krajobrazy pobliskich wsi, stanowiących dziś dzielnice miasta, takich jak Wapienica, Kamienica, Olszówka czy Lipnik. Zdjęcie

nr 210 pokazuje nieistniejący współcześnie, zlokalizowany na stoku Dębowca Cmentarz Bohaterów – żołnierzy niemieckich poległych podczas kampanii wrześniowej. Czytelnicy mogą zapoznać się również z fotografiami schronisk górskich, z których kilka funkcjonuje do dzisiaj.

Część piąta prezentuje zdjęcia lotnicze z zaznaczonymi miejscami egzekucji ludności cywilnej oraz partyzantów. Na fotografiach zostały naniezione oznaczenia miejsc, w których znajdowały się obiekty zasługujące na szczególną uwagę, jak na przykład ważne budynki w mieście istniejące do dzisiaj i te związane bezpośrednio z czasami II wojny światowej – siedziba gestapo czy położenie getta żydowskiego.

Ostatnia część jest najkrótsza, ponieważ zawiera tylko jedno, za to unikatowe zdjęcie, które przedstawia wspomnianych wcześniej żołnierzy Armii Czerwonej przed schroniskiem górskim na Magurce w lutym 1945 roku, po wyparciu ostatnich oddziałów niemieckich z miasta.

Zwieńczeniem książki są *Aneksy*, zawierające spis ulic z podziałem na dzielnice, ich nazwy z 1939 roku, z okresu okupacji oraz współczesne. Pozwala to czytelnikowi na lepsze zorientowanie się w topografii miasta w latach 1939–1945 w porównaniu z dzisiejszą. Dodatkowo dla osób pragnących rozszerzyć wiedzę została dodana literatura dotycząca historii Bielska-Białej.

Książka jest bardzo wartościową oraz unikatową pozycją i wspaniale poszerza wiedzę dotyczącą funkcjonowania miast Bielska i Białej w tych trudnych czasach. Z jednej strony jest dokumentem historycznym, ukazującym ich atmosferę podczas wybuchu i w trakcie II wojny światowej, z drugiej – urbanistycznym, przedstawiającym w jak niewielkim stopniu zmieniło się centrum miasta. Dla obecnego mieszkańca Bielska-Białej album stanowi więc możliwość retrospekcyjnego spaceru po ulicach, które codziennie przemierza.

Book Review:
*Bielsko-Biała and its Surroundings
during the Second World War
in Old Postcards and Photographs*

The album *Bielsko-Biała and its surroundings during the Second World War in old postcards and photographs* is the first publishing attempt to present – in such an extensive form – the period of the Nazi occupation in Bielsko-Biała, based on the collected photographic and illustrative material. The photographs are accompanied by an appropriate commentary, edited in such a way as to give the reader the impression that they directly participate in the events illustrated by the photographs.